

Article Info/Makale Bilgisi

✓Received/Geliş:30.05.2022 ✓Accepted/Kabul:03.07.2022

DOI:10.30794/pausbed.1123299

Research Article/Araştırma Makalesi

Akinci Öztürk, E. (2022). "Oidipous Tyrannos'ta Kehanet ve Merhamet" *Pamukkale Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 53, Denizli, ss. 53-60.

OIDIPOUS TYRANNOS'TA KEHANET VE MERHAMET

Esengül AKINCI ÖZTÜRK*

Öz

Bu makalede, acıma duygusunun Sophokles'in *Oidipous Tyrannos* tragedyasındaki yeri ve önemi üzerinde durulmaktadır. Acıma hissi ya da merhamet aslında seyirciden beklenen temel duygusal reaksiyon olmakla birlikte, *Oidipous Tyrannos*'un olay örgüsünün merkezinde yer alıp tragedyadaki olayların gidişatını belirleyen en önemli unsurdur. Sophokles, *Oidipous Tyrannos*'ta Oidipous mythosu üzerinde önemli birtakım değişiklikler yapmış, tragedyanın olay örgüsünü özgün bir şekilde yeniden kurgulamıştır. Buradaki temel iddiamız şudur: Sophokles'in mythosta yaptığı kritik değişikliklerin temelinde oyunda geçen ana karakterlerin acıma duygusu bulunmaktadır. Çünkü Laios'un kölesinin bebek Oidipous'u dağda bırakmayıp, onu büyütmesi için Korinthoslu haberciye vermesinde salt acıma duygusu belirleyici olduğu gibi, Oidipous'u hem Thebai kentindeki büyük veba salgınının nedenini araştırmaya sevk eden hem de yönetimi Kreon'a bıraktıran önemli kararların arkasında da kahramanın yaşadığı yoğun korku ve acıma duygusu bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Sophokles, Oidipous Tyrannos, Kral Oidipous, Acıma, Merhamet, Thebailı Çoban.*

PROPHECY AND OCASSION IN OEDIPUS TYRANNUS

Abstract

This article focuses on the place and importance of pity in Sophocles' *Oedipus Tyrannus*. Although the feeling of pity or compassion is just the basic emotional reaction expected from the audience, it is the most important element that takes place in the center of the plot of *Oedipus Tyrannus* and determines the course of events in the tragedy. Sophocles made some important changes about the Oedipus myth in the tragedy of *Oedipus Tyrannus* and reconstructed the plot of the tragedy in an original way. Our main claim here is this: The main character's pity is the basis of the critical changes Sophocles made in the myth. For just as the feeling of pity was decisive when Laios' slave did not leave the baby Oedipus on the mountain, but gave it to the Corinthian messenger to raise him, there is also the intense fear and pity behind Oedipus' important decisions that led him to investigate the cause of the great plague epidemic in the city of Thebes and left the administration to Creon.

Keywords: *Sophocles, Oedipus Tyrannus, Oedipus the King, pity, Compassion, Theban Herdsman.*

*Doç. Dr., Pamukkale Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, DENİZLİ.
e-posta: eakinci@pau.edu.tr (<https://orcid.org/0000-0001-6608-3927>)

Bir taklit (*mimēsis* [μίμησις]) sanatı olarak tragedya'nın en temel işlevi, seyircide acıma (*eleos* [ἔλεος] /*oiktos* [οἰκτος]) ve korku duyguları uyandırmak suretiyle duygusal arınma (*katharsis* [κάθαρσις]) gerçekleştirmektir. Bu bakımdan, olay örgüsü bir tragedya'daki en temel öğedir; çünkü söz konusu trajik etkinin ortaya çıkması, büyük oranda olay örgüsünün etkinliğine bağlıdır. Dolayısıyla bir olay örgüsü acıma duygusunu ön plana çıkarıp, özellikle baht dönüşü (*peripeteia* [περιπέτεια]) ve keşfetme (*anagnōrisis* [ἀναγνώρισις]) unsurlarını kapsayacak bir şekilde karmaşık olmalıdır.¹ Aristoteles, Sophokles'in *Oidipous Tyrannos* (*Kral Oidipous*) tragedyasını bunun en ideal örneklerinden birisi olarak değerlendirmektedir.² Bu çalışmada, acıma ve merhamet duygularının *Kral Oidipous* tragedyasındaki yeri ve işlevi tartışılacaktır. Acıma yalnızca seyirciden beklenen temel duygusal reaksiyon olmakla birlikte, *Kral Oidipous*'un olay örgüsünün ana ekseninde yer alıp tragedya'yı bütünüyle şekillendiren en baskın duygudur.

Sophokles, *Kral Oidipous* adlı eserinde Oidipous mythosunda önemli birtakım değişiklikler yapmış ve böylece tragedyanın olay örgüsünü özgün şekilde yeniden kurgulamıştır. Sophokles'in mythosta yaptığı kritik değişiklikler kabaca şunlardır: Oidipous'un bileklerinden delinerek ayaklarının birbirine bağlanması, Kithairon Dağı'nda Laios'un kölesi ile Korinthoslu haberci arasındaki etkileşim, Oidipous'un ısrarla yürüttüğü bir araştırma neticesinde kendisi hakkındaki feci gerçekleri keşfetmesi ve Thebai kentinin yönetiminin bir yalvarma ritüeli üzerinden Kreon'a devredilmesidir.³ Tartışmamız açısından buradaki en temel değişiklik, Laios'un kölesinin Oidipous'u ıssız Kithairon Dağı'nda ölüme terk etmeyip Korinthoslu haberciye vermesidir. Oidipous mythosunun bazı versiyonları dağda ölüme terkedilen Oidipous'u Polybos'un adamlarının tesadüfen bulduğunu öne çıkarırken; bazıları ise onun sağ kalıp Polybos'un ailesine nasıl katıldığı konusunu açıklığa kavuşturmazlar. Apollodoros ve Zenobios'a göre, Laios'un emri doğrultusunda Laios'un kölesi, bebek Oidipous'u ayakları bağlı bir şekilde Kithairon Dağı'na bırakmış ve Korinthoslu haberci onu şans eseri bulmuştur.⁴ Buna karşılık, Pausanias ise Kithairon Dağı'nda terk edilmiş olan Oidipous'un Korinthos'ta Polybos ailesi tarafından büyütüldüğünü belirtmiş ama Oidipous'un dağda nasıl bulunup Polybos'a verildiği konusunu netleştirmemiştir.⁵ Şimdi, iddiamız odur ki, Sophokles'in mythosta yaptığı kritik değişikliklerin temelinde oyunda geçen ana karakterlerin acıma, dolayısıyla merhamet duygusu yatmaktadır. Çünkü Laios'un kölesinin bebek Oidipous'u Korinthoslu haberciye vermesinde salt acıma duygusu belirleyici olduğu gibi, Oidipous'u hem Thebai'daki büyük veba salgının nedenini araştırmaya sevk eden hem de yönetimi Kreon'a bıraktıran önemli kararların arkasında kahramanın yaşadığı yoğun korku ve acıma duygusu bulunmaktadır. Öncelikle, söz konusu acıma duygusu ile burada ne kastedildiğini netleştirmeye çalışalım.

Munteanu'nun da ifade ettiği gibi, trajik korku kişinin bir başkasının çektiği ızdırıp veya uğradığı büyük bir yıkım karşısında derinden üzülüp ona acıması (*oiktos*) ve nihayetinde benzer bir felaketin kendi başına da gelebileceği endişesine kapılmasıdır.⁶ Benzer şekilde, Nussbaum ve Sandridge gibi önemli klasik filologlar da *eleos* ve *oiktos* terimlerini acıma olarak ele alıp, *oiktos* terimi ile sempati ve merhamet terimlerini eş anlamlı saymışlardır.⁷ Ancak, Terasa Danze'nin de haklı olarak belirttiği üzere, Sophokles sempati duygusunu dile getirmek için *oiktos* terimini sıklıkla kullandığı gibi, empati hissini ifade etmek için de yine bu terime başvurmuştur. Dolayısıyla *Kral Oidipous* tragedyasındaki karakterlerin sergiledikleri acıma duygusu, sempati ve empati olarak ifade edilen iki duygusal süreci de içermektedir.⁸ Oyunda karakterlerin eylemlerinin, özellikle de Oidipous ve Laios'un kölesinin aldığı kritik kararların üzerinde işte bu duygu belirleyici olmuştur: Her ikisini de acıma duygusu yönlendirmiş ve böylece tragedya'da duygusal açıdan da tutarlı bir bütünlük sağlanmıştır.

Oidipous'un gerek *Prologos* gerekse *Birinci Epeisodion*da tanık olduğumuz genel siyasi tavrı ve Thebai kenti için aldığı kararlar tamamıyla onun kent halkına, özellikle de masum ve mağdur çocuklara karşı duyduğu acıma duygusundan etkilenmiştir. Kral Oidipous, maruz kaldıkları ölümcül veba salgınından kurtulmak için sarayın önünde oturup yardım çığılığı atan çocuklara niçin geldiklerini sorar ve rahipten onlar adına açıklama yapmasını ister. Fakat Oidipous, aslında onların niçin acı çektiklerini, başlarına nasıl bir felaketin gelmiş olduğunu bildiği için, rahip henüz daha cevap vermeden önce çocuklara hem bir kurtarıcı hem de bir baba şefkati ile yaklaşarak onlarla

1 Arist. *Poet.* 1449b 24-28; 1450a 22-38; 1452a 15-20.

2 Arist. *Poet.* 1452a 31-38.

3 Danze, 2016: 567. Ayrıca, tragedya'da yapılan ilk üç değişiklik ile ilgili detaylı bir tartışma için bkz. Segal 2001.

4 Apollodoros, *Bibl.* 3.5.7; *CPG* 1. *Zen.* 2.68.

5 Paus. 10.5.3.

6 Munteanu, 2012: 94-95. *Oiktos* terimi *LSJ*'de de bir tür acıma ve merhamet/şefkat olarak tanımlanmaktadır. *LSJ*, s.v. "οἰκτος".

7 Nussbaum, 2008; Sandridge 2008. Sophokles'te *eleos* ve *oiktos* terimlerinin semantiği üzerine detaylı bir çalışma için bkz. Prauscello, 2010.

8 Danze, 2016: 568.

açıkça empati kurar: “Önümde böyle diz çöküp yalvarmanıza üzülmeceğim, acımayacak kadar duygusuz değilim.”⁹ Böylece Oidipous, halka özellikle de çocuklara çok içten bir şekilde acıdığı için merhamet gösterir ve onlara yardım sözü verir. Hatta Kreon’u tam da bu yüzden Phoibos’a danışmak için Python Tapınağı’na gönderdiğini belirtir. Kaldı ki, acıma, tıpkı giriş sahnesinde de olduğu gibi, bir yalvarma ritüeli üzerinden çaresizce yardım dilenen masum bir gruba karşı duyulan duygusal tepkidir.¹⁰ Rahibin veba salgını nedeniyle kentte yaşanan dramı kabaca özetlemesinin hemen ardından ikinci kere söz alan Oidipous, yine aynı duyguları yaşadığını “talihsiz” olarak nitelendirdiği çocuklara şöyle ifade etmektedir: “Her biriniz kendi acısıyla yanarken, ben hepimiz için ... ağlıyorum.”¹¹ Oidipous, burada da halkın yakalandığı hastalık ile kendi duygusal ızdırabını ilişkilendirerek onlarla empati kurmaktadır.¹² Belki fiziksel olarak değil ama duygusal olarak Oidipous da vebanın kurbanı olmuştur. Tragedya boyunca yaşanacak bütün olaylara, empati şeklinde kendini gösteren Oidipous’un işte bu acıma duygusu önyak olmuş, baht dönüşü ve keşfetmeye götüren eylemlere öncülük etmiştir. Oidipous, halkı için hissettiği çok büyük bir acıma duygusuyla, kentte yaşanan veba salgınının nedenini ve bu felaketin çaresini araştırmaya koyulmuş, ama bu araştırmanın sonucunda öğrendiği gerçekler kendi felaketinin başlangıcı olmuştur. Acıma duygusu, çok ironik bir şekilde, kendi acı gerçeğini keşfetmesine ve dolayısıyla yaşadığı talihsiz baht dönüşüne yol açmıştır.

Delphoi’dan dönen Kreon, kentte yaşanan felaketin nedenini ve bu hastalığın üstesinden nasıl gelineceğini açıkladıktan sonra Oidipous, Laios’un öcünü alma sorumluluğunu bütünüyle üzerine alır ve böylece olayların gidişatını belirleyip kendi sonunu getirecek olan davayı aydınlatmaya koyulur. Burada savunmayı amaçladığımız temel tez şudur: Oidipous’un aldığı bu kritik karara onun acıma duygusu neden olmuştur. Şöyle ki, Oidipous kralın katiline öfkelenmişti için, katili bulup ilahi adaleti yerine getirmeyi amaçlamakta; hatta kralın öldürülmesini kendisine karşı da girişilmiş bir saldırı olarak değerlendirmekteydi. Şimdi, Most’un da belirttiği üzere, öfke genellikle ve tipik bir şekilde acıma duygusunu takip eder.¹³ Yani Oidipous, *Prologosun* son dizelerinde kralın katledilmesine ve dolayısıyla kentte yaşanan dramatik kayıplara çok üzülüp mağdurlara içten merhamet duyduğu için kralın katiline öfkelenmektedir. Oidipous’un burada katile öfke duyup kim olduğunu soruşturmaya çalışması, hissettiği empati duygusunun bir sonucudur.

Oidipous, bütün gerçekleri öğrenmeden önce hem kâhin Teiresias’a hem de özellikle Kreon’a öfkelenmiş ve her ikisine de oldukça kızmıştır.¹⁴ Fakat, korobaşının ricası üzerine Kreon’u affederek ona karşı herhangi bir yaptırım uygulamamıştır. Oidipous’un bu tavrı da yine onun genel duygu dünyasına hâkim olan acıma hissinin bir gereğidir.¹⁵ Kâhin Teiresias, şehirdeki *miasmanın* (arınmayı zorunlu kılan kirlilik) kaynağının Oidipous olduğunu açıklar ama Oidipous buna şiddetle karşı çıkar. Oidipous’a göre bu, Kreon’un gücü ele geçirmek için kurguladığı hain planın bir parçasıydı ve Kreon ya sürgün edilerek ya da ölüm cezasına çarptırılarak bunun bedelini ödemeliydi. Ancak Koro, zaten büyük bir sıkıntı içinde olan Thebai’da daha fazla acı çekilmemesi için Kreon’un affedilmesini talep eder: “Yeter çektiğimiz acılar, aranızdaki kavgalarla bize yeni acılar çekirtmeyin.”¹⁶ Korobaşının bu isteğini haklı bulan Oidipous, şimdi de koroya acıdığı için Kreon’a yönelttiği suçlamaları geri çeker: “Öleceğimi ya da Thebai’den zorla, şerefsizce atılacağımı bile bile dediğinizi yapıyorum: buradan defolup gitsin. Onun sözleri değil, senin sözlerin dokundu bana.”¹⁷ Böylece Oidipous, burada da şehrin iyiliği için yalvaranlara merhamet göstermiş ve bu duygusundan dolayı Kreon’u suçlamayı bırakmıştır. Fakat bu sefer acıma duygusunun objesi şehrin masum çocukları değil yaşlılardan oluşan korodur. Ancak acıma duygusunun objesi değiştiği halde, acımanın yine bir yalvarma ritüeline eşlik etmesi tesadüf değil, eylemlerin akışına ve olay örgüsünün gidişatına yön veren duygusal tutarlılığın bir tezahürüdür. Gardiner’e göre Oidipous’un hem koro için hissettiği acıma duygusu hem de bu duygu temelinde Kreon hakkında aldığı karar, onun adaletsiz ve bencil bir kral olmadığını göstermesi bakımından önemlidir.¹⁸ Dahası, Oidipous’un bu duygusu sayesinde şehir potansiyel bir huzursuzluk ya da çatışma ortamından

9 Sophok. *Oid.* 1.

10 Bundan dolayı Konstan, *Kral Oidipous’un girişi ile Euripides’in Hiketides (Yakarıcılar)* adlı eserinin birbirine benzediğini belirtir. Bkz. Konstan, 2005: 65-66; Danze, 2016: 570.

11 Sophok. *Oid.* 2-3.

12 Danze, 2016: 575.

13 Most 2004.

14 Ryzman 1992: 103-105.

15 Danze, 2016: 576.

16 Sophok. *Oid.* 25.

17 Sophok. *Oid.* 25-26.

18 Gardiner 1987: 100-101.

kurtulduğu gibi, olay örgüsünün farklı bir kulvara evrilmesinin de önüne geçilmiştir. Danze'nin etkili terimleriyle ifade edecek olursak, "acıma oyundaki mitolojik bütünlüğü muhafaza etmiştir."¹⁹

Ayrıca hem Korinthoslu habercinin bütün gerçekleri Oidipous'a aktarmasında hem de Laios'un kölesinin bebek Oidipous'u Korinthoslu haberciye vermesinde de yine salt acıma duygusu belirleyici olmuş ve böylece tragedyadaki "mitolojik bütünlük" korunmuştur. Oidipous'un hayatta kalıp büyük bir trajik yıkıma uğraması kompleks bir ironidir; çünkü Oidipous'un trajik sonu her iki çobanın da ona karşı hissettiği yoğun acıma duygusu yüzündendir. *Üçüncü Epeisodionun* hemen başında, Oidipous ile Lokaste'nin kehanetlerin gerçeği yansıtıp yansıtmadığını tartıştıkları anda, Korinthoslu haberci, Oidipous'un babası Polybos'un öldüğünü ve Oidipous'un kral olacağı haberini getirir. Fakat Oidipous, söz konusu kehaneti hatırlatarak, Korinthos'a asla bir daha gitmeyeceğini dile getirir. Buna karşılık haberci, Oidipous'un bazı gerçekleri bilmediğini ima eder ve Oidipous'a çaresiz bir çocuğa acı gibi acıyarak onu geçmiş hakkında aydınlatmaya karar verir. Habercinin onu bir çocuk olarak görmesi tesadüf değildir; çünkü, daha önce de belirtildiği üzere, acıma ve merhamet bir yalvarış ritüeli eşliğinde özellikle çocuklara karşı hissedilen bir duygudur. Baba figürü, kurtarıcı rolü ve acıma duygusu arasındaki yakın bağlantı oyunun bu bölümünde de kendini göstermektedir. Ancak oyunun daha önceki bölümlerinde Oidipous tıpkı bir baba gibi kentlin çocuklarına, yani Kadmos'un evlatlarına acıyıp onları kurtarmaya çalışırken, şimdi ise her iki role de Korinthoslu haberci geçmiştir.²⁰ Nitekim Oidipous'a "oğlum" ya da "yavrum" diye hitap eden haberci, aslında onu korkularından arındırmak için gerçekleri söyler; ama ne var ki, Oidipous'un haberciden öğrendikleri kısa bir süre sonra uğrayacağı talihsiz baht dönüşüne zemin hazırlar. Korinthoslu haberci, Oidipous'a Polybos'un oğlu olmadığını ve onu daha bebek yaşta kral Laios'un çobanlık da yapan kölesinden aldığını açıklar:

Korinthoslu Haberci: İşte o günlerde seni ben kurtardım yavrum!

Oidipus: Ne haldeyim beni bulduğun zaman?

Korinthoslu Haberci: Ne halde olduğunu ayakların dile gelip de söylese!

Oidipus: O eski acıyı ne diye hatırlatıyorsun bana?

Korinthoslu Haberci: Bileklerinden delinip ayakların birbirine bağlanmıştı.²¹ Bağlarını çözdüm.

Oidipus: Daha kundakta çocukken işkence başlamıştı.

Korinthoslu Haberci: Oidipus adını da o eski acıdan aldın.

Oidipus: Tanrılar aşkına söyle! Anam mı, yaksa babam mı verdi bu adı bana?

Korinthoslu Haberci: Bilmiyorum. Seni bana veren, bunu benden daha iyi bilir.

Oidipus: Öyleyse sen beni başkasından aldın; kendin bulmadın.

Korinthoslu Haberci: Evet, benim gibi çobanlık eden biri verdi seni bana.

Oidipus: Bu çobanın kim olduğunu söyleyebilir misin?

Korinthoslu Haberci: Laios'un kölelerinden biriymiş.²²

Böylece Korinthoslu haberci, gerçeği öğrenip korku ve acılarından arınmak için yalvaran Oidipous'a bir baba şefkatiyle ve merhametle yaklaşarak, bilmesi gereken ne varsa olduğu gibi aktarmaktadır. Fakat habercinin anlattıkları, yine çok ironik bir şekilde, Oidipous'u korkularından arındırmaz, tersine yaşayacağı büyük trajik felaketin önünü açar. Bu da acıma duygusunun ki, taşıyıcısı ve objesi değişse bile, tutarlı bir şekilde olay örgüsüne yön verdiğinin kanıtıdır.

¹⁹ Danze, 2016: 577.

²⁰ Danze, 2016: 578-581.

²¹ Bu, daha önce de belirtildiği gibi, Sophokles'in mythosta yaptığı temel değişikliklerden birisi olup, hem habercinin Oidipous'a nasıl acıdığı'nın bir göstergesi hem de seyircide acıma duygusu uyandırma yollarından birisidir.

²² Sophok. *Oid.* 39.

Benzer şekilde, Korinthoslu haberci ve Laios'un kölesi arasındaki etkileşim de acıma duygusunun mythostaki yeri ve önemini açıkça gösterir mahiyettedir. Laios'un öldürülmesiyle ilgili olarak zaten saraya çağrılmış olan Laios'un kölesi, Oidipous'un geçmişi hakkındaki en son ve en kritik bilgilere sahiptir ve bu nedenle Oidipous, *Dördüncü Epeisodionda*, ondan her şeyi tüm çıplaklığıyla anlatmasını ister. Yukarıda da belirtildiği üzere, Laios'un kölesi yani Thebaili çoban karakterinin olay örgüsüne dahil edilmesi, Sophokles'in mythosa kattığı en önemli yeniliklerden bir tanesidir. Daha önemlisi, bu karakterin devreye sokulması, Oidipous'un hayatta kalmasında acıma veya merhamet duygusunun rolünü oldukça pekiştirip sağlamlaştırmaktadır.²³ Laios'un kölesinin acıma duygusu Oidipous'un hayatta kalmasına önayak olmuş ve böylece hem seyirciden beklenen trajik etkinin hem de *peripeteia* ve *anagnorisis* unsurlarının gerçekleşmesine zemin hazırlamıştır. Başka bir deyişle, kölenin verdiği bilgiler olay örgüsünün bundan sonraki gidişatını bütünüyle şekillendirmiştir. Öncelikle, Oidipous ve Laios'un kölesi arasında geçen ve *anagnorisis* sahnesinin de yaşandığı kritik diyalogu ifade etmeye çalışalım.

Oidipus: Çocuğu [Oidipus] o mu verdi sana?

Laios'un Kölesi: Evet efendimiz.

Oidipus: Ne diye verdi?

Laios'un Kölesi: Öldüreyim diye.

Oidipus: Bir ana öz evladına nasıl kıyar!

Laios'un Kölesi: Tanrıların verdiği uğursuz bir haberden korktuğu için.

Oidipus: Neymiş bu haber?

Laios'un Kölesi: Günün birinde babasını öldüreceği haberi.²⁴

Bunun üzerine Oidipous, tartışmamız açısından en önemli soruyu sorar.

Oidipus: Peki, onu bu ihtiyara [Korinthoslu Haberci] neden verdin?

Laios'un Kölesi: Acıdım da ondan efendimiz; onu başka bir kente, kendi

kentine götürür diye düşünmüştüm. Onu kurtarmakla

başına daha büyük belalar açtım. Eğer sen o çocuksan

bilesin, bahtı kara geldin dünyaya...

Oidipus: Her şey aydınlandı artık... Ey gün ışığı, bu seni son

görüşüm olsun! Doğurmamalıydı beni doğuran, birleşme-

meliydim birleştiğimle, öldürmemeliydim öldürdüğümü...²⁵

Oidipous, burada "her şey aydınlandı artık" derken, kendisiyle ilgili gerçekleri artık keşfettiğini (*anagnorisis*) ifade etmektedir ve bu durum, tam da beklendiği gibi, onu yıkıma götürecek talihsiz baht dönüşünün (*peripeteia*) önünü açacaktır. Başka bir deyişle, tragedyadaki olayların akışını ve dolayısıyla olay örgüsünün ne yönde ilerleyeceğini işte bu keşfetme ya da tanıma sahnesi belirleyecektir. Peki, burada acıma duygusunun rolü nedir? Veba salgınına çare bulma girişimi Oidipous'u, kendisini ve geçmişi araştırmaya sürüklemiştir. Korinthoslu haberci, yukarıda da ifade edildiği gibi, Oidipous'a bildiği her şeyi anlatmış ama gerek bu anlatılanları teyit etmek gerekse hala karanlıkta kalan kimi hususları açıklığa kavuşturmak için eskiden çobanlık da yapmış olan Laios'un kölesi'nin tanıklığına başvurulmuştur.²⁶ Oidipous'un köleye sorduğu en kritik soru, onun bebek Oidipous'u neden

²³ Danze, 2016: 581-583.

²⁴ Sophok. *Oid.* 45-46.

²⁵ Sophok. *Oid.* 46.

²⁶ Laios'u kimin öldürdüğü soruşturulduğunda, bildiklerini anlatması için Laios'un kölesi zaten saraya çağrılmıştı. Fakat köle sorgulanırken, Laios ile ilgili tanıklığı tamamen unutulmuş ve Oidipous'un bebekten hayata nasıl tutunduğu konusuna odaklanılmıştır. Bkz. Danze, 2016: 584.

dağda ölüme terk etmeyip Korinthoslu haberciye verdiği. Laios'un kölesi, bebeğe "acıdığı" için onu ölüme terk etmediğini açıkça dile getirmiştir. Demek ki, kehanetin gerçekleşmesi ve Oidipous'un hayatta kalıp büyük bir yıkıma uğramasında acıma duygusu ve ona gösterilen merhamet büyük rol oynamıştır. Oyunun başında Oidipous'un söylem ve eylemlerinde de gördüğümüze benzer bir şekilde, Laios'un kölesi de acıma duygusuyla harekete geçerek tıpkı merhametli bir baba gibi kurtarma rolünü üstlenmiş ve çaresiz ama bir o kadar da masum çocuğa karşı sorumluluğunu yerine getirip hayata kalmasına vesile olmuştur.²⁷ Fakat, buradaki ironinin farkında olan kölenin de altını çizdiği üzere, Oidipous'un hayatta kalması, Oidipous'un sonu olmuştur.²⁸ Açıkçası, acıma istenilen yönde değil tersine kötü yönde bir baht dönüşüne neden olmuştur ki, paradoksal olan da budur.

Dördüncü Stasimonda koronun Oidipous'a yaşadığı bu kötü kaderi özetleyen bir ağıt yakmasından sonra, *Eksodos* bölümünde haberci sarayın içerisinde yaşananları korobaşına anlatır. Haberci, Kraliçe Iokaste'nin kendisini asarak öldürdüğünü, Oidipous'un ise Iokaste'nin elbiselerindeki iğneleri kopararak kendi gözlerine batırdığını söyler. Oidipous, korobaşı ile yaşadığı kısa diyalogun ardından, bu haldeyken bile tüm dikkatini kızlarına yöneltir ve hem yönetimi hem de acıma duygusunun sorumluluğunu Kreon'a yüklemeye çalışır. Tartışmamız açısından buradaki en önemli husus, tutarlı bir şekilde bütün tragedya da olduğu gibi, oyunun bu son bölümünde de karakterlerin eylemlerine ve dolayısıyla olayların gidişatına büyük ölçüde yine acıma duygusunun yön vermesidir. Oyunun başında kentlin çocuklarına karşı acıma duygusu beslediği için hem babalık figürünü üstlenmiş hem de kurtarıcı rolüne bürünmüş olan Oidipous, şimdi ise kendi küçük kızlarına acıdığı için gerek kentlin yönetimini gerekse babalık sorumluluğunu Kreon'a devretmeye çalışmıştır.²⁹ Oidipous ki, aslında kendisi çok acınır hale gelmiş olmasına rağmen, acıma duygusundan yoksun kalmıyor ve kızlarına merhamet gösterip babalık yapması için Kreon'a yalvarıyordu:

Oidipous: Ama acınacak halde olan o talihsiz kızlarıma bak. ...Kreon bana acıyıp yavrularımı yanıma göndermiş olmalısın? Yanılıyor muyum yoksa?

Kreon: Yanılmıyorsun, onları buraya ben getirttim, çünkü

çoktandır içini yakan arzuyu anlamıştım.

Oidipous: Bu yaşlarında senden başka güvenecek kimseleri yok, onlara acı. ...

Kreon: Yeter ağladığın, haydi eve git artık.³⁰

Böylece Kreon, hem yönetim hem de acıma duygusun sorumluluğunu üzerine alarak, Oidipous'un çaresiz ve masum kızlarına babalık yapmayı kabul eder. Diğer bir deyişle Kreon, küçük kız çocuklarına acıdığı için babalık statüsünü üstlenip onların geleceğini kurtarma söz verir.

Sonuç olarak, acıma duygusu *Kral Oidipous* tragedyasında çok önemli bir işleve sahiptir. Acıma seyircinin trajik arzularını tatmin edip duygusal bir arınma yaşamasına vesile olduğu gibi, tragedya da olayların gidişatına da yön veren en temel duygudur. Çünkü Sophokles'in Oidipous mythosunda yaptığı özgün değişikliklerin— Oidipous'un bebekken bileklerinden delinip ayaklarının birbirine bağlanması, Laios'un kölesi isimli çok önemli bir karakterin olay örgüsüne dahil edilmesi, Oidipous'un ısrarla yürüttüğü bir sorgulama sonucunda kendisiyle ilgili hakikati öğrenmesi gibi— temelinde tragedya da geçen karakterlerin acıma ve merhamet duygusu bulunmaktadır. Laios'un kölesinin bebek Oidipous'u dağda öldürmeyip, ona bakıp büyütmesi için Korinthoslu haberciye vermesinde merhamet duygusu ön plana çıktığı gibi, Oidipous'u hem Thebai şehrindeki büyük veba salgınının nedenini araştırmaya sevk eden hem de yönetimi Kreon'a bıraktıran kritik kararların arkasında da onun sahip olduğu acıma duygusu belirleyici olmuştur. Eş deyişle, kehanetin gerçekleşmesi ve Oidipous'un hayatta kalıp feci bir trajik yıkıma uğraması, ana karakterlerin acıma duygusu ve merhamet göstermeleri yüzündendir.

²⁷ Oidipous ve Laios'un kölesi arasındaki önemli benzerliklerden birisi, her ikisinin de acıma duygusu yüzünden hem kurtarıcı hem de yıkıcı olmalarıdır. Bu iki karakter arasındaki en belirgin farklılık ise, Oidipous doğruları ortaya çıkarmaya çalışan birisiyken, Laios'un kölesi ise gerçeklerden kaçan bir karakterdir. Bkz. Segal, 1995: 154; Hall, 1997: 113.

²⁸

Sophokles'in ironi unsuruna nasıl yer verdiğine dair etkili bir tartışma için bkz. Goldhill 2009: 21-52.

²⁹ Fakat bazı klasik filologlar özellikle de Kovacs, söz konusu bu son bölümün orijinal olmadığını, Kral Oidipous tragedyasına sonradan eklenmiş olabileceğini öne sürmektedir. Bkz. Kovacs 2009. Sommerstein buna etkili bir şekilde karşı çıkarak, Kovacs'ın bu iddiasını çürütmeye çalışmaktadır. Bkz. Sommerstein 2011.

³⁰ Sophok. *Oid.* 55.

Fakat bu ironik bir durumdur, çünkü acıma duygusunun normalde kötü yönde değil iyi yönde bir baht dönüşüne vesile olması beklenirdi. Acıma duygusu *Kral Oidipous* tragedyasında tuhaf bir şekilde beklenmedik yaralar açmış, Oidipous'u büyük bir trajik yıkıma sürüklemiştir. Ancak bu yalnızca Oidipous'un değil, aynı zamanda acıma (*oiktos*) duygusunun da bir trajedisidir.

KAYNAKÇA

- Apollodoros, *Bibl. (Bibliotheca)* = Apollodoros, *The Library*, Vol. I: Books 1-3.9, (Çev: J. G. Frazer), Cambridge, MA: Harvard University Press, 1921. (Loeb Classical Library)
- Arist. *Poet.* (Aristoteles, *Peri Poietikes*) = Aristotle: *Poetics*, Longinus: *On the Sublime*, Demetrius: *On Style*, (Çev: S. Halliwell-W. H. Fyfe-D. C. Innes-W. R. Roberts), Cambridge, MA: Harvard University Press 1995. (Loeb Classical Library)
- CPG 1. *Zen.* (*Corpus Paroemiographorum Graecorum, Zenobius*) = *Corpus Paroemiographorum Graecorum, 1: Zenobius. Diogenianus. Plutarchus. Gregorius Cyprius. Appendix Proverbiorum*, (Ed: E. L. Leutsch & F. G. Schneidewin), Göttingae, 1839.
- Danze, T. M. (2016). "The Tragedy of Pity in Sophocles' Oedipus Tyrannus", *The American Journal of Philology*, 137/4, 565-599.
- Gardiner, C. P. (1987). *The Sophoclean Chorus: A Study of Character and Function*, University of Iowa Press, Iowa City.
- Goldhill, S. (2009). "Undoing in Sophoclean Drama: "Lusis" and the Analysis of Irony", *Transactions of the American Philological Association (TAPA)*, 139/1, 21-52.
- Hall, E. (1997). "The Sociology of Athenian Tragedy", *The Cambridge Companion to Greek Tragedy*, (Ed: P. E. Easterling), Cambridge University Press, Cambridge, 93-126.
- Konstan, D. (2005). "Pity and Politics", *Pity and Power in Ancient Athens*, (Ed: R. H. Sternberg), Cambridge University Press, New York, 48-66.
- Kovacs, D. (2009). "Do we have the end of Sophocles' Oedipus Tyrannus?", *The Journal of Hellenic Studies*, 129, 53-70.
- Liddell, H. G. ve Scott, R. (1966). *A Greek – English Lexicon*, Clarendon, Oxford.
- Most, G. (2004). "Anger and Pity in Homer's Iliad", *Ancient Anger: Perspectives from Homer to Galen*, (Ed: S. Braund & G. Most), Cambridge University Press, Cambridge, 50-75.
- Munteanu, D. (2012). *Tragic Pathos: Pity and Fear in Greek Philosophy and Tragedy*, Cambridge University Press, New York.
- Nussbaum, M. (2008). "The 'Morality of Pity': Sophocles' Philoctetes", *Rethinking Tragedy*, (Ed: R. Felski), Johns Hopkins University Press, Baltimore, 148-169.
- Paus. (Pausanias) = Pausanias, *Description of Greece*, Vol. IV: Books 8.22-10 (*Arcadia, Boeotia, Phocis and Ozolian Locri*), (Çev: W. H. S. Jones). Cambridge, MA: Harvard University Press, 1935. (Loeb Classical Library)
- Prauscello, L. (2010). "The Language of Pity: Eleos and Oiktos in Sophocles' Philoctetes", *The Cambridge Classical Journal*, 56, 199-212.
- Ryzman M. (1992). "Oedipus, Nosos and Physis in Sophocles' Oedipus Tyrannus", *L'antiquité Classique*, 61, 98-110.
- Sandridge, N. B. (2008). "Feeling Vulnerable, but Not Too Vulnerable: Pity in Sophocles' Oedipus Coloneus, Ajax and Philoctetes", *The Classical Journal*, 103/4, 433-448.
- Segal, C. (1995). *Sophocles' Tragic World: Divinity, Nature, Society*, Harvard University Press, Cambridge, MA.
- Segal, C. (2001). *Oedipus Tyrannus: Tragic Heroism and the Limits of Knowledge*, Oxford University Press, Oxford
- Sommerstein, A. H. (2011). "Once more the end of Sophocles' Oedipus Tyrannus", *The Journal of Hellenic Studies*, 131, 85-93.
- Sophok. *Oid.* (Sophokles, *Oidipous Tyrannos*) = Sophokles, *Kral Oidipus*, (Çev: B. Tuncel), Hasan Ali Yücel Klasikleri Dizisi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2021.

Beyan ve Açıklamalar (Disclosure Statements)

1. Bu çalışmanın yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedirler (The authors of this article confirm that their work complies with the principles of research and publication ethics).
2. Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir (No potential conflict of interest was reported by the authors).
3. Bu çalışma, intihal tarama programı kullanılarak intihal taramasından geçirilmiştir (This article was screened for potential plagiarism using a plagiarism screening program).